

Από την κρίση στον πραγματικό εκσυγχρονισμό!

Από τη Μιράντα Ξαφά

Πάνος Καζάκος, Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση. Μεταρρυθμίσεις, χρέη και αδράνειες στην Ελλάδα (1993-2010), Πατάκη, Αθήνα 2010, σελ. 292

Το βιβλίο αυτό, γραμμένο από έναν έμπειρο οικονομολόγο και καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, προσφέρει μια πολύτιμη ανάλυση της οικονομικής πολιτικής την περίοδο της μεταπολίτευσης, που οδήγησε τη χώρα στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Γνώρισα τον συγγραφέα τον Μάιο του 1991, όταν ήρθα στη Ελλάδα με άδεια από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο για να εργαστώ ως οικονομικός σύμβουλος της κυβέρνησης Μητσοτάκη. Τα πρώτα θέματα που εντυπώθηκαν τότε στο μυαλό μου ήταν «η πάταξη της φοροδιαφυγής», «η μηχανοργάνωση του ΙΚΑ» και «η εκτροπή του Αχελώου». Τα ίδια θέματα παραμένουν στην επικαιρότητα είκοσι χρόνια αργότερα. Ο Πάνος Καζάκος, που παρακολουθεί από κοντά την κυβερνητική πολιτική στον τομέα της οικονομίας εδώ και δεκαετίες, εξηγεί με απλά λόγια και πειστικά επιχειρήματα γιατί δεν έγιναν ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις την περίοδο της μεταπολίτευσης. Αντλεί μαθήματα από την οικονομική θεωρία και από τις «βέλτιστες πρακτικές» άλλων χωρών που θα μπορούσαν να είχαν αξιοποιηθεί στην Ελλάδα. Αναλύει με ακρίβεια και αντικειμενικότητα τα γεγονότα που οδήγησαν τη χώρα σε βαθιά κρίση και στην «απώλεια εθνικής κυριαρχίας», όπως είπε ο πρωθυπουργός Γιώργος Παπανδρέου, με την ένταξη της Ελλάδας σε καθεστώς επιτήρησης από τους πιστωτές της τον Μάιο του 2010.

Η υπερτροφική και άναρχη ανάπτυξη του κράτους τη δεκαετία του '80 συνετέλεσε στη δημιουργία πελατειακών δικτύων που οδήγησαν στη διαπλοκή και τη διαφθορά. Σε αυτό συνετέλεσαν και άλλοι παράγοντες, όπως η αδιαφάνεια των κυβερνητικών χειρισμών και διαδικασιών, η ατιμωρησία, η διοικητική διαφθορά, και η προσοδοθηρική κουλτούρα (rent-seeking). Η πελατειακή διαχείριση του κράτους, με τη σειρά της, οδήγησε σε παροχές χωρίς αντίκρισμα, υπέρμετρα συνδικαλιστικά προνόμια, προσληθίσεις υπεράριθμων, κρατικές προμήθειες από «ημετέρους», και άλλα κομματικά χατίρια που οδήγησαν τη χώρα στη δημοσιονομική ανευθυνότητα και τελικά στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Αδύναμοι θεσμοί, άκρατος κομματισμός, έλλειψη πειθαρχίας και ανομία μάς οδήγησαν εδώ που βρισκόμαστε.

Μέσα στον γενικότερο «εκδημοκρατισμό» μετά την κατάρρευση της δικτατορίας επικράτησε η ασυδοσία της κομματοκρατίας και του συνδικαλισμού. Όπως επεσήμανε σε πρόσφατη ομιλία του ο κ. Παπανδρέου: «[Στην μεταπολίτευση] έγιναν και τραγικά σφάλματα [...] Φτάσαμε να ονομάζουμε "δικαιοσύνη" την σκανδαλώδη ευνόια. Κεκτημένα τα προνόμια των λίγων και των συντεχνιών. Δικαίωμα την πρόκληση σε βάρος των υπολοίπων. Πολιτισμό τον νεοπολιτισμό. Την ανταγωνιστική παραγωγή την μετατρέψαμε σε ανταγωνισμό για μια κρατική ή ευρωπαϊκή επιδότηση. Την φοροδιαφυγή σε έκφραση προσωπικής μαγκιάς. [...] Αυτή η κρίση που βιώνουμε, αφού ξεπεράσουμε το άμεσο οικονομικό μας πρόβλημα, θα γίνει η μεγαλύτερη ευκαιρία που είχαμε τα τελευταία χρόνια για να δημιουργήσουμε μια Ελλάδα διαφορετική!».

Ο ακατάσχετος λαϊκισμός, ο άκρατος κομματισμός, η αποφυγή του «πολιτικού κόστους», οδήγησαν διαδοχικές κυβερνήσεις τόσο του ΠΑΣΟΚ όσο και της Νέας Δημοκρατίας στην αναβολή των αναγκαίων μεταρρυθμίσεων για την αναβάθμιση της Παιδείας, της Υγείας, της Δικαιοσύνης, των ΜΜΕ, και για την πάταξη της διαφθοράς και της φοροδιαφυγής. Το υπέρογκο δημόσιο χρέος είναι αποτέλεσμα της αδυναμίας των κομμάτων εξουσίας να ασκήσουν μακρόπνοη πολιτική με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον. Η αναξιοπιστία των Greek statistics πηγάζει από την απροθυμία των πολιτικών για συλλογή στοιχείων που θα εκθέσουν προβλήματα και θα απαιτήσουν λύσεις. Οι πολιτικοί της μεταπολίτευσης έχουν σαν βασικό τους στόχο την επανεκλογή τους. Αυτή προϋποθέτει το βόλεμα των ημετέρων και την αποφυγή οποιασδήποτε απόφασης που μπορεί να ταράξει τα ήρεμα νερά του κρατισμού. Στα πλαίσια αυτής της λογικής δεν υπάρχει ασφαλέστερος δρόμος από την αδράνεια. Έτσι οι αποφάσεις λαμβάνονται μόνο κάτω από την πίεση των γεγονότων, όταν λίγουν προθεσμίες που έχει θέσει η ΕΕ ή όταν υπάρχει καταδικαστική απόφαση από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Και τότε ακόμη οι οδηγίες της ΕΕ ενσωματώνονται στην ελληνική νομοθεσία με μινιμαλιστικό τρόπο ώστε να μην ισχύσει ο ανταγωνισμός.

Κλασικό παράδειγμα είναι το «άνοιγμα» της αγοράς ενέργειας, που ποτέ δεν έγινε στην ουσία. Η μετοχοποίηση της ΔΕΗ το 1999 κάθε άλλο παρά απελευθέρωσε την αγορά. Έθεσε όμως το πρόβλημα της απεμπλοκής της ΔΕΗ από τις εισφορές των εργαζομένων, που είχαν ενσωματωθεί στο κεφάλαιο της εταιρείας, προκειμένου να εισαχθεί η ΔΕΗ στο Χρηματιστήριο χωρίς

το «βάρος» των συντάξεων του προσωπικού. Αξίζει εδώ να σταθώ στην αντίδραση του ελληνικού πολιτικού συστήματος, παρόλο που δεν αναφέρεται στο βιβλίο, γιατί είναι ενδεικτική του τρόπου σκέψης: Αντί να δοθούν στο ταμείο της ΔΕΗ μετοχές ίσης αξίας με τη συμμετοχή των ασφαλισμένων στο κεφάλαιο της εταιρείας, όπως σωστά είχε προτείνει ο Στέφανος Μάνος, ο τότε υπουργός Ανάπτυξης κ. Βενιζέλος βρήκε την εύκολη λύση: Ο νόμος για τη μετοχοποίηση της ΔΕΗ (Ν. 2773/99) αναφέρει ρητά ότι το κράτος αναλαμβάνει την υποχρέωση να επιδοτεί το Ταμείο της ΔΕΗ από τον προϋπολογισμό (επ' αόριστον) έναντι του χρέους της προς τους ασφαλισμένους. Το πρόβλημα λύθηκε, η υπόθεση έκλεισε! Αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής είναι ότι το συσσωρευμένο ποσό της κρατικής επιδότησης την περασμένη δεκαετία έχει ήδη ξεπεράσει το χρέος προς τους ασφαλισμένους, όπως αυτό υπολογίστηκε με αναλογιστική μελέτη, και συνεχίζεται. Φέτος μόνο, τη στιγμή που κόβονται οι πενήνδες συντάξεις του ΙΚΑ, οι φορολογούμενοι επιδοτούν το ασφαλιστικό ταμείο της ΔΕΗ με 700 εκατομμύρια ευρώ.

Είναι εύκολο να συμφωνήσει κανείς με τον συγγραφέα ότι μεταρρυθμίσεις που ξεκίνησαν υπό την πίεση προβλημάτων που ήταν αδύνατο να αγνοηθούν κατέληξαν σε κατ' επίφαση αλλαγές ή απλώς δεν εφαρμόστηκαν. Τέτοιες προσπάθειες ήταν η έκθεση Σπράου για το ασφαλιστικό στην κυβέρνηση Σημίτη το 1997, η (μη) μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού στην κυβέρνηση Καραμανλή το 2008, το νέο πλαίσιο λειτουργίας των ΔΕΚΟ που θεσπίστηκε και από τις δύο αυτές κυβερνήσεις αλλά ουδέποτε εφαρμόστηκε, κ.λπ. Η προσπάθεια μεταρρύθμισης του ΕΣΥ το 2000 είναι το πιο εξόφθαλμο παράδειγμα αποτυχίας μιας πολιτικής που απειλούσε να μειώσει τα προνόμια ανεξέλεγκτων ομάδων συμφερόντων που επιβαρύνουν (ακόμη και σήμερα!) το κόστος λειτουργίας του συστήματος και την ποιότητα των υπηρεσιών του. Γράφει ο συγγραφέας: «Το σχέδιο απειλούσε να ανατρέψει την κατανομή εξουσιών που είχε παγιωθεί στα χρόνια λειτουργίας του, τις πηγές παράνομου πλουτισμού, διάφορα προνόμια ομάδων επαγγελματιών του χώρου, την απουσία κάθε λογοδοσίας και την αναγνωρισμένη πλέον κακοδιαχείριση». Στα δημοσιονομικά, με την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη το 2001 επλήθε εφισχασμός και η δημοσιονομική προσπάθεια ατόνησε. Ακολούθησε η «απογραφή» του 2004 και η επακόλουθη «ήπια προσαρμογή» της κυβέρνησης Καραμανλή, που δεν εξάλειψε την αδιαφάνεια ούτε άγγιξε τον διαρθρω-

τικό πυρήνα των ελλειμμάτων, καταλήγοντας έτσι σε μη προσαρμογή.

Οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης στην μετα-ΟΝΕ εποχή, που επιτεύχθηκαν χάρις στην πρόσκαιρη συμβολή των πόρων της ΕΕ, των Ολυμπιακών Αγώνων, της πτώσης των επιτοκίων σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, της εισροής μεταναστών, και της ευνοϊκής διεθνούς συγκυρίας, τροφοδότησαν μια αισιοδοξία σε κυβερνητικό επίπεδο που αποδείχθηκε αβάσιμη. Την «σχυρή Ελλάδα» του Κώστα Σημίτη διαδέχθηκε η «θωρακισμένη οικονομία» του Κώστα Καραμανλή - ακόμη και αφού ξέσπασε η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση το 2008. Έτσι, το 2009 βρήκε την Ελλάδα ανίσχυρη και αθωράκιστη, στα πρόθυρα μιας μεγάλης κρίσης. Η παγκόσμια κρίση και η συνεπαγόμενη ύφεση έφεραν στην επιφάνεια τις χρόνιες παθολογίες της χώρας και τις δυσλειτουργίες του δημόσιου τομέα (νοσοκομεία, παιδεία, διαφθορά). Το αναπτυξιακό μοντέλο, βασισμένο στην κατανάλωση με δανεικά, τόσο από τον δημόσιο όσο και από τον ιδιωτικό τομέα, καταρρέει κάτω από την πίεση της αδυναμίας εξωτερικού δανεισμού.

Όπως επισημάνει ο συγγραφέας, ο εφισχασμός στα χρόνια της ταχύρυθμης ανάπτυξης εξηγεί γιατί δεν έγιναν μεταρρυθμίσεις. Οι κυβερνήσεις δεν είχαν κίνητρο για μεγάλες τομές, αφού μπορούσαν να μεταθέσουν το κόστος των «μη αλλαγών» στο μέλλον. Σύμφωνα με τη θεωρία της κρίσης, οι οικονομικές κρίσεις είναι αυτές που προκαλούν ή διευκολύνουν τις μεταρρυθμίσεις. Βάσει αυτής της θεωρίας, η «μείωση της εθνικής κυριαρχίας» που συνεπάγεται το Μνημόνιο τριετούς διάρκειας (που μπορεί να γίνει εξαετούς), το οποίο υπέγραψε η κυβέρνηση με το ΔΝΤ και την ΕΕ τον Μάιο του 2010, θα λειτουργήσει σαν καταλύτης κοσμογονικών αλλαγών. Χωρίς αυτό, η Ελληνική Οικονομία θα καταποντιστεί κάτω από το βάρος των χρεών και των ελλειμμάτων προϋπολογισμού και αξιοπιστίας. Η έκβαση αυτής της ιστορικής προσπάθειας σίγουρα θα αξίζει τη συγγραφή δεύτερου τόμου στο βιβλίο του Πάνου Καζάκου. Οι αισιόδοξοι πιστεύουμε ότι πρέπει να έχει τον τίτλο: «Από την κρίση στον πραγματικό εκσυγχρονισμό: Αποκρατικοποίηση, αππληρωμή χρεών και ανταγωνισμός στην Ελλάδα (2010-2016)». ▲

¹ Απόσπασμα από την ομιλία του πρωθυπουργού κ. Παπανδρέου στη συνεδρίαση της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑΣΟΚ, 2.3.2010, το οποίο αναφέρεται στις σελ. 221-2 του βιβλίου.